

ÁLLÁSTALAN DIPLOMÁSAINK AZ 1934. ÉVBEN.

1.

E folyóirat olvasói előtt nem szükséges bővebben ismertetni az értelmiségi pályákra való túltermelés jelenségét, ennek már a háború előtti időkre visszanyúló múltját, okait és nagy nemzetpolitikai jelentőségét. Három évtizede már, hogy a világtermelésben válság következett be, mert a fogyasztás örvendetesen növekvő üteme sem volt többé képes lépést tartani a gépipar még gyorsabb léptekkel haladó termelésével. Az egyensúly megbomlásának jelensége, a munkanélküliség azóta a társadalom egyik legsúlyosabb gondja lett világszerte. Az ember nem akar lemondani a civilizáció és a műveltség sugárkörének kiterjesztéséről, tehát az ezt elősegítő technikai vívmányokról sem s így nem tehet mást, mint hogy gazdasági és jogrendjének átalakításával keresi annak az egyensúlynak visszaállítását, amely a ma túlzott produktivitást — a javak elosztásának tökéletesítésével — összhangba hozza a szükséglettel. Ez a fizikai munkapiac problémájának megoldása, de egyben a szellemi munkanélküliségé is. A szellemi munkaszükséglet ugyanis szorosan a fizikai munkaszükséglethez, az anyagi kultúra terén való társadalmi igényhez igazodik. Gazdag társadalomnak több szellemi munkásra van szüksége, a szegény társadalom keveset is alig tud foglalkoztatni. Ez a magyarázata a gazdasági válság és az értelmiségi túltermelés együttes jelentkezésének.

A munkanélküliek számát a szellemi és fizikai tevékenységi körben együttesen 18—20 millióra becsülik.¹ A fiatal munkanélküliek száma is nyugtalanítóan magas. Határozottan állítani lehet ugyanis a hiteles nemzetközi statisztikai adatok alapján — s a számok a valóságot nem haladják túl, sőt inkább annak alatta állanak — hogy minden országban a 25 év alatti munkanélküli *fiatalság* a munkanélküliek 25%-át teszi ki. A világon ezek szerint 4—5 millió fiatal van téltlenségre kárhozható, akiknek nincs meg az elviselhető létfenntartáshoz szükséges anyagi lehetőségük.² De az elhelyezkedett fiatalság 50%-a végzettségénél alacso-

¹ Hét államban, ú. m. Nagybritániában, Németországban, Franciaországban, Németalföldön, Olaszországban, Svájcban és az Egyesült-Államokban a munkanélküliek támogatására az 1933. évben 34 milliárd francia frankot fordítottak a közületek! (Société des Nations: C. 85/1934. szám. Jean Dupuy előterjesztése a Szellemi Együtműködés Intézetében.)

² Dupuy 1. előterjesztése, 2. lap.

nyabb állást foglal el csak azért, hogy pusztá létét biztosítsa. Ezek elhelyezkedése még félmegoldásnak is alig tekinthető, hiszen a szakképzettségen aluli munkavállalás sem az egyén, sem a társadalom szempontjából nem lehet megnyugtató. Az egyénben az üldözöttség nyomasztó érzését, sőt érthető életirigységet támaszt, a társadalomban pedig a szellemi munkával való oktalan gazdálkodás önvádját és a szellemi proletariátus veszedelmével biztonságérzetének gyengülését kell felkeltenie.

Pedig nem kétséges, hogy a gazdasági válság és munkanélküliség a diákok számát növelték. Különösen példa erre Olaszország és Németország. Hová lehet vájjon besorozni azt a fiatalembert, aki diák lett, mert munkanélküli volt és azt a másikat, aki munkanélkülivé vált azért, mert diák volt?

Általában ezek a kérdések uralják ma a szellemi képesítésű állástalan ifjúság elhelyezkedésének főleg a jövő szempontjából oly nagy kihatású megoldását, amelynek csak egy útja van — mint a világháború által alapjaiban felfordult társadalmi rend oly sok egyéb problémájának — a nemzetek állami és gazdasági életének az egész művelt világra kiható megegyezésen és kölcsönös megértésen alapuló tervszerű rendezése, hogy az így előálló gazdasági és politikai rend a szükséges belső társadalmi átalakulást lehetővé tegye.

Vájjon van-e, lesz-e a világ népeiben és az azokat irányítani hivatott Nemzetek Szövetségében kellő megértés és erő ennek keresztülvitelére? Bizonyos, hogy az ily irányú munkásságot a világ megértő és a háborús gyűlölség érzésétől mindenképpen szabadulni kívánó nemzetei — közöttük Magyarország is — hathatósan készek támogatni s minden erejükkel a megvalósítás állapotába hozni. Ha a Nemzetek Szövetsége e munkát végrehajtja, azt joggal fogja diadalának tekinteni mindenki s nem kétséges, hogy e nemzetközi intézmény így töltené be legjobban nagyfontosságú hivatását.

II.

Mielőtt az értelmiségi pályára készülő magyar ifjúság helyzetét vázolnók s az állástalan diplomások megnyugtató és elhelyezése érdekében az 1934. év első felében végrehajtott tevékenységet ismertetnők, röviden szólnunk kell a külföldön észlelhető törekvésekről és intézkedésekről.¹

A minden művelt államban jelentkező értelmiségi túltermelés ellen általában azonos eszközökkel próbálnak védekezni: a főiskolákon zárt szám alkalmazásával, erősebb szelekcióval, a nők, különösen a férjes nők alkalmazásának a megszorításával vagy tilalmával, a szellemi pályákra készülők helyzetének tanulmányozásával s ily feladatú szervek létesítésé-

¹ Erre nézve lásd bővebben a Néptanítók Lapja 68. évf. 2. számában «A külföldi állástalan diplomásokról» címen közölt tanulmányomat.

vel. Kényszernyugdíjazás s a megkívánt képzés emelése, valamint ínségmunka is több államban szerepel. Három állam nyújt példát megszabott megoldások keresésére, jelölül annak, hogy ezekben a probléma nagyobb erővel jelentkezett: Olaszország, Németország és Franciaország. Olaszország nagy közmunkákban foglalkoztatja a fiatal munkanélkülieket. Lehetetlenné teszi az álláshalmazást. Külön államvizsga és nyilvános pályázat szolgál a közalkalmazást kereső diplomások megrostálására.

Németország gyökeresen próbálja orvosolni a diplomások tömegének kóros felduzzadását.¹ Már a középiskolában a kiszámított szükséglethez igazodó zárt számot alkalmaz s ennek keretében a nem árja ifjúság érvényesülését országos arányszámuk határai köré szorítja. A főiskolára igyekvők külön «főiskolai érettségi» sikeres letételére vannak utalva zárt szám keretei között. A tanári gyakorlóévre felvehető száma tankerületenkint meg van állapítva s nem lépheti túl az azon évben tanári pályára lépők számának felét. A jelentkezők közül az egyes iskolaigazgatási hatóságok választják ki azokat, akik gyakorló szolgálatra engedtetnek. Azok, akik a gyakorló szolgálat tapasztalatai alapján nem felelnek meg a követelményeknek, nem jelentkezhetnek pedagógiai vizsgára. Azokat, akiket ilyen kiválasztás alapján képzetteknek és rátermetteknek találunk, egy külön *A*) listára veszik fel, a várható üresedések mértékéhez képest. Az eléggé meg nem felelőket egy másik, úgynevezett *B*) listán vezetik; ezek mint egy «szabad úton» folytathatják a gyakorló szolgálatot. A végzett jogászok az asszesszori (bírói és ügyvédi) vizsga letétele előtt 3 hónapig tartó ú. n. Referendarlager-ben táboroznak, hogy emberi értékeik megfigyelhetők legyenek. A felmondhatatlan állásban levők felesége elbocsáttatott. Állásban levő tanárok, tanítók nem korrepetálhatnak² s kántori, orgonistái állást sem tölthetnek be. Az «Akademische Selbsthilfe» intézménye a leghivatottabb állástalan diplomásokat állásba igyekszik juttatni, a többit pedig praktikus pályára irányítani. Akin egyelőre nem tudnak segíteni, azt munkatáborba küldik, ahol sokan hajlamot nyernek valamely iparághoz, vagy — ha vezetőképességük kitűnik — a párt intézményeiben helyezkednek el. A «Selbsthilfe» tagjait a diploma megszerzése után két évig segíyezi közadakozásokból. A segíyezés gazdasági (ingyen vagy kedvezményes ellátás) és szellemi (a szaktanulmányokban való elmélyedés lehetőségének megteremtése) irányú. A szervezet munkát is közvetít az állástalanok részére. Az Akademische Selbsthilfe tudományos intézeteknek soron kívüli tudományos munkák elvégzése céljából (legfeljebb 26 hétre) állástalan diplomásokat bocsát rendelkezésre, akiket ő fizet. A fizetés napi

¹ Lásd Szombatfalvy György cikkét a Társadalomtudomány 1933. évf. 311 és köv. lapjain.

² Ez a rendelet három nappal a magyar kultuszminiszter hasonló értelmű rendelete után jelent meg.

2.60 M; családosok családtagonként napi 50 Pf-gel többet, de legfeljebb 4 Márkát kapnak. Eddig 300 diplomást helyeztek így el, akiknek felét a hamburgi egyetem fajbiológiai intézete foglalkoztatja. Az érettségizett ifjúság félévre ipari üzemekbe kerül. (Werkjahr.) Szó van félévi «munkatáborozás» és egyéves «szünév» bevezetéséről is. Ez utóbbi elgondolás lényege az, hogy minden állásban lévő diplomás fizetésének 3%-val járul állástalan kartársai segítségéhez és ezért minden 10. évben, vagy hónapban szabadságoltatik s ez év, illetőleg hónap alatt a 3%-os járulékokból beállított fiatal kartársa helyettesíti. Végül a kormány Berlinben hivatalt állított fel a főiskolát végzettek munkanélkülisége problémájának állandó tanulmányozására.

Franciaországban, hol csak újabban ölt a kérdés komolyabb formát, részint a diplomások elhelyezkedésének a másutt is alkalmazott módon való megkönnyítésére törekednek (új kísérletek: a gabonakereskedelemtől okleveles gazdászok s utazókul mérnökök alkalmazása), részint a diplomatermelés korlátozására. Zárt szám van a kenyérszerző oklevelek kiadásánál, emelik a tan- és vizsgadíjakat, a középiskolát végzettek az egyetemi felvételre jogosító versenyvizsga előtt egy évet «munkaév»-ként kötelesek eltölteni, illetőleg bizonyos szakokon előkészítő évet. A vizsgákat szigorítják s a főiskolai szorgalmi időt megnyújtják. Az egyetemi vizsgákon csak a meghatározott számú első helyezettek kaphatnak bizonyítványt.

III.

A világháborúban vesztes, különösen a nagy területtől megfosztott államokban, így legelsősorban Magyarországon sokkal súlyosabb mértékben jelentkezett a szellemi munkanélküliség problémája. A történelmi Magyarország területének kétharmadrészéről volt kénytelen az értelmiség igen nagy hányada a csonka területre húzódni s a trianoni béke miatt gyengült életerejű országban amúgy is sülyedt életszínvonalú értelmiség kereseti lehetőségét csökkenteni. Az ú. n. B-listák alapján történt létszámcsökkentések ezen keveset segítettek s a pillanatnyi enyhülés után csakhamar jelentkezett az itt összezsúfolt értelmiségi tömeg gyermekeinek a társadalmi szint fenntartására irányuló törekvése miatt szükségképpen előálló diplomátultermelése. Az oklevéllel rendelkező (főiskolát végzett) egyének száma 1920 és 1930 közötti tíz év alatt 73.400-ról 84.700-ra emelkedett, pedig az 1920. évi a menekültek tömegeivel már nagy felesleget foglalt magában. Az 1921—1930-ig terjedő tíz év alatt 30.000-en szereztek diplomát, 1931—1933-ban, tehát 3 év alatt további 1800-an, vagyis az évi termelés már a 3000-hez jár közel. Az évente 8000—1200-ra tehető *normális* utánpótlás-szükséglettel szemben tehát több mint kétszeres volt a diploma-termelés. Az 1920. évi XXV. t.-c. alapján az egyetemeken és egyéb főiskolákon alkalmazott zárt számok

a felvételt nem tudták megfelelően korlátozni. Ez a különben is a társadalmi felemelkedés törekvésébe ütköző kíváncsi ellenértben állott a múlt évtized egyetemfejlesztő kultúrpolitikájával s mint a középiskolákra ki nem terjesztett félrendszer szabály egyébként is eleve erőtlenségre volt kárhóztatva. Az eredmény nem lehetett más, mint az alkalmaztatásra hasztalanul váró diplomások számának több ezerre felduzzadása s a főiskolákat látogató ifjúság számára annak a bizonyosságnak lehangoló tudata, hogy ez a reménytelen diplomás-tömeg az ő soraikból évente újabb ezrekkel fog növekedni.

Ilyen helyzetben a kormányhatalom úgy érezte, hogy nem bízhatja teljesen sorsára a jövő nemzedék vezetésére hivatott állástalan fiatal értelmiséget. Különösen akkor nem, amidőn 1931—1932. tanévben társadalmi mozgalom indult meg s a parlamenti pártok tagjainak bevonásával megalakult az Állástalan Diplomások Országos Bizottsága (ÁDOB). Ez a bizottság egyrészt a helyzetnek a nyilvánosság előtt való feltárásával, javaslatok készítésével propaganda-munkát végzett, másrészt igyekezett elhelyezkedéshez juttatni a diplomásokat. Illés József képviselő karolta fel elsőnek a Bizottságot s nyilatkozata szerint 1933. végéig az ÁDOB-nak 1833 diplomást sikerült valamiképpen kenyérhez juttatni. A kormány akkor nyújtotta segítő kezét, amidőn látta, hogy a társadalmi mozgalom saját erejére utalva nem képes többé eredménnyel működni. A miniszterelnök kijelentette, hogy a baj gyökeres orvoslásáról nem lehet szó addig, amíg az évente szükséges legfeljebb 1200 diplomás helyett egyetemeink és főiskoláink minden évben 2500 diplomát adnak ki.¹ A kormány tehát tisztában volt azzal, hogy az az erős társadalomalkati torzulás, amelyet a diploma-túltermelés tizenhárom esztendő alatt előidézett, valamint az ezzel járó szenvedés semmiféle kormányzati intézkedéssel sem szüntethető meg. Hóman Bálint kultuszminiszter, aki az 1933—1934. évben a diákjóléti célok támogatására szolgáló költségvetési összegben 80.000 pengőt biztosított a főiskolai tanulmányaikat kiváló eredménnyel végzett és a súlyos gazdasági viszonyok következtében elhelyezkedést nem találó diplomás ifjúság foglalkoztatásával járó díjazására, jóllehet a diplomások elhelyezését rendes körülmények között nem tekinti állami feladatnak, az állásnélküliek súlyos gazdasági és szociális helyzetében indokoltan látta az állam beavatkozását.² A miniszter 1933 decemberében a minisztérium egyetemi ügyosztályának keretén belül diákszociális kérdésekkel foglalkozó szövet alakított s ennek feladatául az állásnélküli diplomások elhelyezkedésének előmozdítását s egyéb szociális kérdéseik gondozását jelölte meg. Néhány nap

¹ Gömbös Gyula miniszterelnök nyilatkozata. Nemzeti Figyelő 1933 december 17. A tényleges diplomatermelés, mint láttuk, még nagyobb volt.

² a A miniszter nyilatkozata: Budapesti Hírlap 1934 január 18.

múlva a középfokú iskolák rendkívüli tárgyainak mellékfoglalkozásként való tanítását s állásban levő tanárok magántanítását eltiltván, 80 tanárt juttatott a kormány keresethez. Ezután a miniszter személyesen tárgyalta a gazdasági érdekképviseltek különböző csoportjainak vezetőivel. Ennek eredményeként a különböző országos gazdasági érdekképviseltek körébe tartozó vállalatok mintegy négyszáz állástalan diplomás alkalmazását helyezték kilátásba. Nehezebb volt a helyzete az államnak, mint munkaadónak, amely a már is túlméretezett tisztviselői szervezetet nem apasztotta le oly mértékben, mint a nyereségszerzésre berendezkedő gazdasági vállalatok. Új állások szervezéséről kül- és belpolitikai tekintetek miatt nem lehetett szó. Egyedül a tömegesebb nyugdíjazások nyújthattak némi lehetőséget új alkalmazásokra s ennek útját egyengette az 1934. évi I. t.-c. Állástalan diplomások átmenetileg ideiglenes, kisegítő munkaerőkül voltak alkalmazhatók, ami kiválogatásuk szempontjából is előnyösnek ígérkezett. Az ifjú diplomások ideiglenes alkalmazása sok hasznos, de a rendes tisztviselőkkel el nem végezhető alkalmi munkálat végrehajtását is lehetővé tette. A kultuszminiszter elgondolását a pénzügyminiszter 800 állami ideiglenes kisegítő munkaerő havi 80 pengős díjazásával támogatta.

A kultuszminiszter az akció lebonyolításánál csak az irányítást és ellenőrzést tartotta fenn magának, egyéni elhelyezkedési kérelmekkel és ilyenek közvetítésével azonban nem foglalkozott. Hivatali szerve szoros összhangban járt el az állástalan diplomások személyi adatainak felvételezésére, nyilvántartására és általában ezek egyéni kérelmeinek elbírálására hivatott társadalmi szervvel, az ÁDOB-bal. Valamennyi állást kereső diplomás ifjú felszólított pontos személyi adatainak űrlap útján való beszolgáltatására. Lehetőleg minden felesleges bürokratikus forma mellőztetett. A kérdés megoldásának egyszerűsítése céljából tárcaközi bizottság létesült. 1934. évi január hó 31-én rádió és a sajtó útján hívták fel jelentkezésre az érdekelteket. A vidékiek jelentkezésének lebonyolítása és ellenőrzése céljából a törvényhatóságok sürgősen megfelelő utasításokat kaptak. A jelentkezés kissé vontatottan indult, ami az akció lebonyolítását is késleltette.

A jelentkezésekkel párhuzamosan a diákszociális csoport a különböző gazdasági érdekképviseltek alkalmazási lehetőségeit tárgyalta le és biztosította, valamint az állami alkalmazásba felveendők számának az egyes tárcák között való elosztását készítette elő. A beérkezett kérdőíveket az ÁDOB megfelelő szakosztályai az általuk megállapított pontozási rendszer szerint I., II., III. osztályba sorozták: tanulmányi előmenetel, nyelv-, gyors- és gépírástudás, katonai szolgálat, szociális helyzet, stb. figyelembevételével. Az állam- és a magángazdaság által igényelt munkaerők számának két- és háromszorosát kitevő névsort juttatott el az ÁDOB a minisztérium diákszociális csoportja útján a munkaadókhoz,

hogyan azok a szabadválasztás elve alapján a nekik megfelelő képesítésű alkalmazottat választhassák ki.

Az állami igazgatás a tervbe vett 800 alkalmazási lehetőséget teljes egészében ki is merítette. Ellenben a magángazdaság által kilátásba helyezett 400 munkahely betöltése igen vontatottan indult, úgy hogy Hóman miniszter április 24-ére újabb értekezletre hívta össze a magángazdaság képviselőit, amikor is erélyes figyelmeztetésre a magángazdaság képviselői kilátásba helyezték az állások gyorsabb betöltését. Még így is csak 300 embert sikerült a magángazdaság körében elhelyezni.

Az akció 1934 nyarán befejezést nyert, annak statisztikai anyaga feldolgoztatott, úgy hogy szociálpolitikai tanulságai ma már világosan állanak előttünk.¹

IV.

A helyzet megítélése szempontjából legfontosabb kérdés, hogy az akció milyennek mutatja a diploma-túltermelés mértékét, vagyis hogy általában és az egyes hivatási körökben milyen súlyos a túltermelés jelensége. Ennek megvilágítására szembeállítottuk az 1931—33. évi, tehát utolsó háromévi termelést az akció során állást keresők számával, kiszámítottuk a 100 új diplomára eső állástalant, feltüntettük az akció során elhelyezettek számát és százalékszámát, végül azok számát, akik 1931 előtt szerezték oklevelüket s az akció során sem tudtak kenyérhez jutni.

	Oklevelet nyert	Jelent- kezett állás talan	100 okl.-re esett	Alkal- maz- tatott	100 állás- talan közül	Az akció so- rán nem nyert alkalmaztatást
hittudományi	690	6	0·9	6	100·0	—
jogi	2809	1349	48·0	539	39·9	810
orvosi	1227	368	30·0	29	7·8	339
mérnöki	1108	612	55·2	189	30·8	423
bánya- és erdőmérnöki	67	54	80·6	24	44·4	30
bölcsészeti doktori ...	188*	85	45·2	43	50·6	42
középisk. tanári ...	1113	781	70·1	152	19·4	629
polg. isk. tanári ...	177	148	83·6	23	15·5	125
egyéb tanári	398	254	63·8	51	20·1	203
gyógyszerészi	342	90	26·3	2	2·2	88
állatorvosi	145	68	46·9	—	0·0	68
gaed. akadémiai ...	360	324	90·0	84	25·9	240
közgazdasági	351	205	25·9	71	34·6	134
Összesen ...	8975	4344	48·4	1213	27·9	3131

¹ A statisztikai anyag felhasználásánál nagy segítségre volt a folyóirat szerkesztője, kinek ezért itt mondok ősziinte köszönetet.

² Hozzávetőleges adat.

A nők egy árnyalattal nagyobb hányaddal szerepeltek az alkalmazásért jelentkező diplomások között, mint az 1928—1929. tanévben érettségi vizsgát tettek tömegében. S még inkább, mint az egyetemi hallgatók közbeeső évfolyamaiban. Az 1928—1929. tanévben érettségit tett 5254 tanuló közül leány volt 861 (16.4%). Az 1929—1930. tanévben II. félévében főiskolák rendes hallgatói 14.673 közül 1951 nő, (13.3%). Az állást kereső 4344 diplomás közül 847 nő, (19.5%), tehát az oklevelet szerzett nőknek úgyszólván hiánytalan tömege.

Ebből nyilván látható két tény. Egyik, hogy az az állítás, amely szerint a nők jelentékeny hányada nem kenyérkereset céljából tanul, hanem tisztán a tudományos műveltség szeretetéből, aligha vehető komolyan. A másik, hogy a nők elhelyezkedési esélyei a férfiakénál is rosszabbak. Az 1934. akció eredménye ugyanezt mutatja. A 3497 férfi jelentkező közül 1129 kapott alkalmazást, (32.3%) a 847 nő közül azonban csak 84. (9.9%.)

Tanulságos a diplomátúltermelés mértékét a főváros és a vidék megkülönböztetésével vizsgálni. Az eredmény nem lehet meglepő, hiszen köztudomású, hogy a főváros társadalmi összetételéből folyó minden gyermek-szegénysége mellett is erősen vezet az értelmiségi túltermelésben. A számadatok mégis beszédesek; különösen, ha az érettségítettek adataival is egybevetjük őket.

Az 1932—1933. tanévben

	érettségit tettek			százalék szerint			100 érettségit tett közül fiú, illetőleg leány volt		
	buda-pesti	vidéki	össze-sen	buda-pesti	vidéki	össze-sen	buda-pestén	vidéken	össze-sen
Fiú ...	1669	3326	4995	71.1	88.3	81.7	33.4	66.6	100
Leány ...	676	440	1116	28.9	11.7	18.3	60.5	39.5	100
Összesen	2345	3766	6111	100.0	100.0	100.0	38.3	61.7	100

Az állástalan diplomások közül

férfi ...	1490	2007	3497	56.2	84.1	80.5	42.6	57.4	100
nő ...	465	382	847	23.8	15.9	19.5	54.9	45.1	100
Összesen	1955	2389	4344	100.0	100.0	100.0	45.0	55.0	100

Míg tehát az érettségit tetteknek 38.3%-a, az állástalan diplomásoknak már 45%-a budapesti lakos. Pedig a főváros túlzott értelmiség-koncentrációjal már a középiskolában háromszor akkorára szökteti fel

¹ Budapest az ország lakosságának nem egészen 12%-át teszi. Főiskolai végzettségűeknek azonban 44.6%-a lakik Budapesten. Ezzel megegyezik az állástkereső diplomások budapesti hányadának mértékszám (45%)

a főváros arányszámát, mint amekkora egyenletes eloszlás mellett volna. A főiskolai hallgatók szüleinek majdnem egyharmada budapesti lakos, tehát kisebb hányad, mint az érettségizett tömegénél, de még mindig túlnagy hányad ahhoz, hogy a főváros és az ország többi része közötti kulturális megoszlás tekintetében egészségesnek volna mondható. Itt a túlprodukciónak legbősegebb forrása, nem csoda tehát, ha az álláshoz jutni nem tudó diplomások között a férfiaknál 42%, a nőknél majdnem 55%-a budapesti.

A megyénkinti megosztásból az tűnik ki, hogy a vidék értelmiségi termelése jobban el tud helyezkedni, mint a fővárosi. De csak a férfiak. A nőknél a helyzet fordítva van.

A fiatal értelmiség minőség szerint való vizsgálata terén, először is azokra a különbségekre térünk rá, amelyeket a statisztika a vallási adatokkal jelöl. Köztudomású, hogy a középiskolai érettségi vizsgálatot tett tanulók között a zsidók számarányukat közel négyszeresen meghaladó százalékkal szerepelnek s ez valamennyi más vallásfelekezeti arányszámát leszorítja. Ha mármost arra a kérdésre akarunk feleletet kapni, hogy az érettségizettek különböző vallásfelekezethez tartozó csoportjainak mekkora hányada tudott kenyérkeresethez jutni a túltermelés éveiben, az 1929—30. tanévben érettségizettek vallási arányszámait kell szembe állítanunk 1934. évi akció során állásért jelentkezők vallás szerinti arányszámaival. Volt

	r.-kat.	ref.	ev.	izr.	egyéb
100 érettségit tett között ...	54·4	16·9	7·2	19·1	2·4
100 ÁDOB-jelentkező között	60·6	20·8	9·1	7·2	2·3

A két számsor egybevetéséből nyilvánvalóan kitűnik, hogy a középiskolát végzett izraeliták túlnyomó nagyrésze az akció nélkül is el tudott helyezkedni, míg a nem izraelita ifjúság ilyen lehetőségei sokkal korlátozottabbaknak bizonyultak. A súlyos válsággal küzdő östermelési és az ország anyagi erejéhez mérten túlfellett közszolgálati munkakör sokkal kevésbé volt felvevőképes, mint az ipari, kereskedelmi és a hitelélet körébe tartozó munkaszervezetek, amelyeken az izraeliták nagyobb tömegekben helyezkednek el. Az akció révén alkalmazást keresők között mindössze 7.2%-os arányban szereplő izraeliták érthetően gyengébb színvonalat képviseltek a többi vallásfelekezeti csoportjainál. Ezért kevesebb tudott közülük alkalmaztatáshoz jutni, amiben még annak is része van, hogy az izr. jelentkezők között nagyobb volt a kevesebb eséllyel induló nők hányada. Az egyes hitfelekezeti csoportok között egyébként az akció során nyert elhelyezkedés nagyjában egyenlő mértékszámot mutat. Elhelyezést talált ugyanis 100 r.-kat. közül 30.1, 100 ref. közül 27.1, 100 ev. közül 30.9, 100 izr. közül 8.3, 100 egyéb vallású közül 27.3, Az

átlagos 27.9%-os elhelyezkedési arányszámot tehát a r. katolikusok és evangélikusok is csak lényegtelenül haladták túl.

A diplomások korára vonatkozó adatokból kitűnik, hogy a jelentkezők közel kétharmadrésze 26 évesnél idősebb volt. Az elhelyezkedési arányszám az évek emelkedésével egyre csökken, kivéve a 35 évnél idősebb nőket, akik férjhezmenetelre nem számíthatván, szívesen vállaltak bárhol is alkalmaztatást. Az idevágó adatok a következők:

	férfi	%	nő	%
25 éves v. fiatalabb ...	1206 közül	477 (39·0)	373 közül	20 (5·3)
26—27 éves ...	716	241 (33·6)	197	29 (14·7)
28—29 „ ...	500	121 (24·2)	124	11 (8·8)
30—31 „ ...	346	105 (30·4)	68	8 (12·0)
32—33 „ ...	261	65 (24·9)	50	6 (12·0)
34—35 „ ...	177	37 (20·9)	29	5 (17·3)
36 éves v. idősebb ...	291	83 (28·5)	6	5 (83·3)

Az idősebb diplomások között természetesen fokozatosan nagyobb a gyenge eredménnyel végzetek hányada. Az eredmény szerinti különbség természetesen már a jelentkezéseknél érdekesen mutatta a különböző minőségű diplomával rendelkezők alkalmaztatási esélyeit. A férfiak között a jelesek nagy része állást talál, tehát arányszámuk alacsony. A nőknél az elhelyezkedés nehezebb, a jelesek hányada nagyobb. Itt a jórendűek dominálnak, míg a férfiaknál az elégséges végzettségűek. Némi lehetőséget nyújt az akció előtti elhelyezkedésekre való következtetésre az 1929—30. tanévi érettségizők összehasonlítása az akcióra jelentkezők megfelelő csoportjaival. Ezt, valamint az akció soránál alkalmazást nyertek számát és arányszámát a következő tábla tünteti fel:

a) *férfiak:*

	Érettségít tett az 1934-ben ADOB akción				Állást nyert a jelentkezők %-a	
	1929/30-ban	%	jelentkezett	%	állást nyert	%
Jeles ...	732	15·4	359	10·2	208	18·4
Jó ...	1256	26·5	1123	32·2	400	35·4
elégséges ...	2747	58·1	2015	57·6	521	46·2
Összesen ...	4735	100·0	3497	100·0	1129	100·0

b) *nők:*

jeles ...	310	28·5	202	23·8	35	41·6
jó ...	376	34·6	400	47·2	35	41·6
elégséges ...	403	36·9	245	29·0	14	16·8
Összesen ...	1089	100·0	847	100·0	84	100·0

A jobb oklevéllel bírók fokozatosan kedvezőbb elhelyezkedése mind a férfiaknál, mind a nőknél jelentkezik. Mily nagy azonban a különbség

a férfiak javára! A jeles oklevéllel bíró nők 17.3%-os elhelyezkedési arányszáma messze elmarad a jelesen végzett férfiak 57.9%-os arányszáma mögött, de még az elégséggel végzett férfiak 25.8%-os arányszáma mögött is. Ebből a táblából rajzolódik ki élesen az értelmiségi túltermelés igazi arculata. 151 jeles-, 723 jóvégzettségű férfi, 167 jeles-, 365 jóvégzettségű nő eredménytelen próbálkozása nem csak 1406 egyén reménytelenségét, hanem egyben kétségtelen tudományos értékek meddőségre kárhoztatását is jelenti. Még nagyobb azonban az elégséges diplomájukkal teljes kilátástalanságba vesző férfiak (1500) és nők (230) csoportja, amely az előbbi mellett már egyenesen indokolatlan szellemi erőfeszítést, abszolút túltermelést jelentő tömegnek tűnik fel. Sőt e szám még ki sem meríti egész tömegüket, hiszen az akcióra jelentkezettek hiányos számából éppen e reménytelenek közül maradtak távol legtöbben. Ha már a jelesek nagy része sem tudott elhelyezkedni, nem csodálkozhatunk rajta, ha a különleges kiválóság sem bizonyult biztos ajánlólevélnek. A külföldi ösztöndíjasoknak a férfiak között fele, a nők között háromnegyede állás nélkül maradt, a pályadíjat nyertek és az irodalmi téren működőiteknek pedig még nagyobb hányada. Nem jelentett különösebb előnyt a hadviseltség sem. A férfijelentkezők négyötöde, a nők 90%-a beszélt idegen nyelvet, ami az elhelyezkedés esélyeit alig észrevehető mértékben növelte. A több diplomával bírók száma mind a férfiak, mind a nők között a 10% körül volt. Ezek könnyebben is találtak alkalmaztatást. Az ily férfiak 45.8%-a, a nők 17.2%-a helyezkedett el.

Az értelmiségű túltermelés, mint említettük, már a háború előtt kezdődött és a háború befejezése óta ölt egyre aggasztóbb mértéket. Nem csoda tehát, ha egyre többen vannak, akik a reménytelenség éveiben sem mondanak le a családalapításról. A 3497 férfi jelentkező közül 2959 volt nőtlen (85%). Ezek közül 1002 (33.8%) nyert alkalmaztatást, tehát az átlagosnál nagyobb hányad. Nős volt, de gyermektelen 262, nős egy gyermekkel 155, két gyermekkel 66, három vagy több gyermekkel 22. özvegy volt 9, elvált 24. A családosak közül csak a 3 vagy több gyermekkel bírók nyertek nagyobb hányadban alkalmaztatást (36.4%), a többiek közül általában minden 4-ik jutott álláshoz. A nők között több volt az egyedülálló. 847 jelentkező közül 782 hajadon (92%). Ezek közül 78 (10.2%) nyert alkalmaztatást. 36 gyermektelen férjes nő közül egy, 14 egy gyermekes és 5 két gyermekes nő közül egy sem jutott álláshoz. Ellenben állást kapott a két több gyermekkel bíró és a két özvegy közül az egyik. Hat elvált nő közül kettő alkalmaztatott. A családi állapotrajzhoz tartozik még, hogy 1777 férfinak és 370 nőnek nem volt ellátatlan testvére. 853 férfinak és 237 nőnek egy, 514 férfinak és 131 nőnek két, 353 férfinak és 109 nőnek három vagy több ellátatlan testvére volt. Ez a méltányossági körülmény az alkalmaztatás során nem bizonyult hatótényezőnek.

Az ÁDOB-akció számadatai nem merítik ki állástalan diplomásaink teljes létszámát. A 35 évet betöltöttek, a hadviseltek kivételével, a limine elutasítottak. Ez maga a diplomások százait jelenti. De a 35 éven aluliak sem jelentkeztek valamennyien. Főképpen azok nem, akik jó anyagi helyzetük miatt nem keresték a 80 pengős ideiglenes alkalmaztatást. Talán nem sokat tévedünk, ha a két kategória révén mintegy 6—800-zal tartjuk növelendőnek az akcióra jelentkezők számát. Becslésünk szerint tehát 1934 nyarán legalább 5000 állástalan diplomásunk volt s ha közülük 1600—1800 kapott is időközben valamilyen alkalmaztatást, viszont az utolsó évben is legalább 2500 szerezhettek új diplomát, vagyis a létszám hatezer körül lehet.

Az értelmiségi pályákon mutatkozó munkanélküliség mértéke messze fölülmúlja a fizikai munkapiacon észlelhetőt. Diplomatultermelésünk ma nagyobb, semhogy a fizikai munkahiány megszűnése ezt a problémát is megoldhatná. Minden pályán megvan a túlprodukció, mégis különböző mértékben. Ahol a főiskolai felvétel a szükséglet komoly számbavételével történik, mint a hittudományi főiskolákon vagy a testnevelési főiskolán, ott alig van túltermelés. Katasztrofális méretű azonban az állatorvosi, gyógyszerészi, orvosi, tanári és gazdatiszti pályákon. Különösen a nők számára látszanak ma a diplomás pályák teljesen reménytelennek.

Egyetlen jelenség volt csak észlelhető, amely az akció számadataiból kibontakozó helyzetkép vigasztalanságát enyhíteni látszik: az a tapasztalat, hogy sok diplomás aránylag könnyen viseli sorsát. Erre mutatnak a sok esetben észlelt túlzott igények s az, hogy sokan nem fogadták el a szerényen díjazott és sok esetben vidéken kínált alkalmaztatást. Magyarázza ezt az a helyzet, hogy a diplomások közel kétharmada (62%-a) köztisztviselő vagy egyéb értelmiségi szülő gyermeke, tehát a családban való eltartásuk nem jelent elviselhetetlen terhet. A főiskolai hallgatóság egyharmada azonban nyomorral küzdve szerzi diplomáját s általában nem ezek a legjobb diplomák. Itt kap igen komoly szint a túltermelés szociális jelentősége.

Az akció során az állam segítsége bizonyult legerősebbnek. Az e célra beállított rendkívüli hitel terhére 800, egyéb hitelek terhére 142, együtt 942 diplomás jutott kenyérhez állami munkakörben.¹ A magánvállalatok az ígért 400 helyett 300 diplomást alkalmaztak.²

Ez az akció, a kultuszminiszter kísérlete megmutatta, mennyit

¹ A pénzügyi tárca 310, a kultusztárca 294, az igazságügyi 105, a belügyi 73, a földmívelésügyi 70, a többi tárcák s a közigazgatási bíróság 90 diplomást alkalmazott. A magántanítás és a rendkívüli tárgyak tanításának szabályozása 51 állástalan tanárt juttatott keresethez.

² A Gyáriparosok Országos Szövetsége 166, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 52, a Takarékok és Bankok Egyesülete 40, a Biztosító Intézetek Országos Szövetsége 32, a Szövetkezetek 10 diplomás alkalmaztatását közvetítették.

lehet tenni az állástalan diplomások foglalkoztatása érdekében. Minden negyedik diplomásnak ideiglenes alkalmaztatása az eredmény. Ez az *egyszer* elérhető maximum világosan mutatja, hogy a baj gyökeres orvoslására más utat kell keresni, mert itt csak a legkiáltóbb munkanélküliség enyhítéséről lehetett szó. Ezt vallotta a kormány is az akció felkarolásánál. A diplomát szerző ifjúság álláshoz juttatása nem lehet állami feladat a szabadverseny gazdasági rendszerén épülő társadalomban, még akkor sem, ha az állam már rá is lépett a diplomaszerezés korlátozásának útjára. Különösen nem lehet szó erről minálunk, ahol a közvélemény[^]az egyéni érvényesülés jogcímén követeli a tanulás szabadságát s hol a főiskolák előcsarnokát jelentő középiskolák látogatásának nincsenek korlátai. De lehetőség sincs a további tömeges állami beavatkozásra. A közhivatali szolgálat keretei teljesen ki vannak töltve, bővítésük — amire pénzügyi lehetőség sincs — alig képzelhető.

A kétségtelenül kóros jelenség orvoslását tehát másutt kell keresni: A túltermelés fokozatos megszüntetésében. Erre fog vezetni az 1934. évi középiskolai törvénynek az a rendelkezése, amely a középiskolát végzetek egy része elől elzárja a főiskolák kapuit. Ez a szelektálás lesz hivatva a főiskolai hallgatók, tehát a jövő diplomatermelés minőségi feljavítására is. E fontos rendelkezés eredményes végrehajtásával párhuzamosan alkalmazandó a numerus clausus komoly leszállítása, amelyet a kormány az 1934 őszén már meg is kezdett.

Olay Ferenc.